

Αρχαία Ελληνικά Γ' Λυκείου
Θεωρητική κατεύθυνση

Πλάτωνος Πολιτεία

Επιμέλεια:

Δημήτρης Γ. Μαρκαντωνάτος

Πειραματικό Γενικό Λύκειο Αναβρύτων

Εισαγωγικά για την αλληγορία του σπηλαιίου

- Από το βιβλίο Β' έως το βιβλίο Ζ' (και συγκεκριμένα από το μύθο του Γύγη έως την αλληγορία του σπηλαιίου) ο διάλογος έχει περάσει από αρκετά σημαντικά στάδια:

Ο Γλαύκων ολοκληρώνει την αναδιατύπωση των απόψεων του Θρασύμαχου, αφού παρουσιάζει τα πλεονεκτήματα της ζωής του αδίκου και τα μειονεκτήματα της ζωής του δίκαιου ανθρώπου.

Ο Αδείμαντος παίρνει το λόγο με πρόθεση να επαινέσει τη δικαιοσύνη· επισημαίνει πόσο αναγκαίο είναι για την κατάρτιση των νέων και την ενημέρωση των πολιτών να αποσαφηνιστούν διαλεκτικά οι έννοιες της δικαιοσύνης και της αδικίας και να φωτιστούν ολόπλευρα τα προβλήματα που τέθηκαν με τη συζήτηση.

Ο Σωκράτης, για να κάνει τη θεώρηση ευκρινέστερη, μεταφέρει τη συζήτηση σε ευρύτερη κλίμακα, από αυτήν του πολίτη σ' αυτήν της πόλης - κράτους.

Αρχίζει λοιπόν η οικοδόμηση δύο παράλληλων κατασκευών· η πολιτεία (μεγέθυνση) και η ανθρώπινη ψυχή με τις λειτουργίες της (μικρογραφία). Η πρώτη απεικονίζει σε υπερμεγέθη διάσταση τη δεύτερη. Η τριμερής διαίρεση των ψυχικών δυνάμεων (λογιστικών, θυμοειδές, επιθυμητικών) απεικονίζεται στη σύσταση της πολιτείας, που απαρτίζεται από τρεις τάξεις ανθρώπων (φύλακες-παντελείς, φύλακες-επίκουρους, δημιουργούς).

Ο γενικός ορισμός της δικαιοσύνης τόσο για την πολιτεία όσο και για την ψυχή έχει ως σημείο αναφοράς την έννοια της ευθύνης: *ἕκαστον τὰ αὐτοῦ πράττειν καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν δικαιοσύνη ἐστὶ* - *suum quique* (τό ἑαυτοῦ ἕκαστος).

Η κινητικότητα μεταξύ των τριών τάξεων αποτρέπει τη δημιουργία καστών (δηλ. στεγανών κοινωνικών ομάδων). Σε όλους τους πολίτες παρέχεται ποικίλη εκπαίδευση με έντονο ηθικό περιεχόμενο. Η επιλογή των αρχόντων γίνεται με βάση την ηθική τους πληρότητα και το γνωστικό τους υπόβαθρο (φιλοσοφικού επιπέδου).

Η διερεύνηση συνεχίζεται και ο Πλάτων χρησιμοποιεί τη **Θεωρία των Ιδεών** ως φωτεινό πέρασμα στο ιδεατό φιλοσοφικό του σύστημα.

Σύμφωνα με τα λεγόμενα λοιπόν του Σωκράτη ο κόσμος των αισθήσεων είναι κόσμος μίζερος, φτωχός, περιορισμένος. Γι' αυτό και η ανακάλυψη του νοητού κόσμου μοιάζει με δύσκολη ανοδική πορεία. Προτείνει στον Γλαύκωνα να φτιάξει στο μυαλό του μια εικόνα η οποία να συσχετίζεται με την παιδεία ή την απαιδευσία του ανθρώπου και του υποδεικνύει την αλληγορία του σπηλαιίου.

- Για να κατανοήσουμε την πρόταση του Σωκράτη πρέπει να γνωρίσουμε - έστω ακροθιγώς - την πλατωνική θεωρία των Ιδεών.

Η θεωρία των Ιδεών κατέχει κεντρική θέση σε όλη τη φιλοσοφική διδασκαλία του Πλάτωνα. Η κατανόηση του σύμπαντος και της

παρουσίας του ανθρώπου σ' αυτό είναι εφικτή μόνο μέσα από την ερμηνευτική αυτή θεωρία. Οι Ιδέες στη θεωρία του Πλάτωνα είναι οντότητες με εσωτερική αλήθεια και μεταδίδουν ζωή και δύναμη στις ψυχές, αλήθεια και ύπαρξη στα αντικείμενα της νόησης και της αίσθησης. Ο κόσμος των Ιδεών συγκροτεί ό,τι υπάρχει στο σύμπαν.

Όταν ο Πλάτων λέει ότι οι Ιδέες ανήκουν σε ένα νοητό κόσμο, στον οποίο εμπεριέχονται όλα τα "όντως όντα", θεϊκά και νοητά, θεωρεί πως αυτός ο κόσμος είναι υπαρκτός και πως καθετί έξω απ' αυτόν δεν είναι "όντως ον" αλλά μετέχει σε ένα εξασθενημένο βαθμό ύπαρξης. Οι Ιδέες αποτελούν τα αληθινά πρότυπα των αξιών, των θαυμαστών πράξεων και των εμπνευσμένων δημιουργημάτων, ενώ έξω από αυτές (:τις Ιδέες) δεν υπάρχουν όλα αυτά αληθινά.

Ο Πλάτων λέει ότι ο κόσμος που ζούμε - και που θεωρούμε αληθινό- είναι παροδικό ομοίωμα του αληθινού άλλου κόσμου, του κόσμου των ιδεών. Όλα όσα θαυμάζουμε ως αληθινά και άξια και όμορφα δεν είναι παρά θολά αντίγραφα των μορφών του νοητού κόσμου, του κόσμου δηλαδή που κατοικείται μόνο από θείες οντότητες και Ιδέες. Μόνο η ψυχή ζει και εδώ και εκεί. Έρχεται εδώ, για να διανύσει την εγκόσμια πορεία της, ενώ εκ φύσεως ανήκει στον κόσμο των Ιδεών.

- Η παρομοίωση της σπηλιάς αποτελεί μια επιβλητική εικόνα για το δρόμο του ανθρώπου ο οποίος προχωρεί για να γνωρίσει την αλήθεια της ύπαρξης. Διακρίνονται πέντε βαθμίδες εκ των οποίων οι τέσσερις πρώτες είναι παράλληλες με τους αναβαθμούς της γνώσης (εικασία, πίστις, διάνοια, νόησις):

⇒ Μέσα στη σπηλιά βλέπουν μόνο σκιές - δόξα

⇒ Απελευθέρωση από τα δεσμά - βλέπουν τη φωτιά

⇒ Έξω από τη σπηλιά βλέπουν τα πράγματα στο φως του ήλιου

⇒ Θέαση του ήλιου, της ιδέας του Αγαθού

⇒ Ξαναγυρνούν φωτισμένοι στη σπηλιά, για να ελευθερώσουν τους άλλους

Η επιστροφή αντιστοιχεί στην ηθική αναγκαιότητα, που οδηγεί το φιλόσοφο να περάσει από την ευτυχία του θεωρητικού βίου στον ενεργητικό βίο της πολιτικής ζωής. Ο Πλάτων προσπαθεί να καθορίσει την ορθή στάση του πολιτικού άνδρα απέναντι στην πολιτική κοινωνία. Έτσι οι δύο έννοιες (του θεωρητικού βίου και του ενεργητικού βίου της πολιτικής ζωής), που είναι αυστηρά χωρισμένες στη διάνοηση του 5^{ου} π.Χ. αιώνα., εμφανίζονται σε μια καινούργια ιδιότυπη σχέση.

Αντιστοιχήσεις στην αλληγορία του σπηλαίου

Η εικόνα του σπηλαίου δείχνει τη γνωστική πορεία της ανθρώπινης ψυχής και την κατάσταση της πολιτικής κοινωνίας. Διαφωτιστικό στοιχείο για την κατανόηση του όλου διανοήματος αποτελεί η αντιστοίχιση των διαδοχικών καταστάσεων των δεσμοτών του σπηλαίου με τις διαδοχικές καταστάσεις των ανθρώπων στη γη.

Διαδοχικές καταστάσεις των δεσμοτών του σπηλαίου

- Οι δεσμώτες βλέπουν μόνο σκιές των πραγμάτων και θεωρούν ότι αυτά που βλέπουν είναι τα ίδια πράγματα
- Ένας δεσμώτης μπορεί να βοηθηθεί για να ανέβει στο σπήλαιο, να βγει έξω στο φως και να αντικρίσει την αληθινή μορφή των πραγμάτων
- Τα μάτια του δεσμώτη από την ξαφνική λάμψη θαμπώνονται. Η όρασή του χρειάζεται εξοικείωση
- Ο πρώην δεσμώτης εξασκείται να βλέπει καθρεφτίσματα των πραγμάτων στο νερό και στο φως των άστρων τη νύχτα.
- Το φως του ήλιου την ημέρα θα το αντικρίσει τελευταίο και θα αισθανθεί πανευτυχής από την υπέροχη αυτή θέα
- Όταν ο ελεύθερος δεσμώτης αντικρίσει τον ήλιο, θα τον αναγνωρίσει όχι μόνο ως πηγή φωτός αλλά και ως αίτιο ζωής και όρασης και κάθε αίσθησης της ζωής.
- Θα αναλογίζεται με θλίψη την αρχική του κατάσταση και δε θα θέλει ποτέ να επιστρέψει στη σκοτεινή ζωή του σπηλαίου και να δοκιμάσει πάλι τις πρώτες του απατηλές εμπειρίες. Όμως η επιστροφή εκεί αποτελεί ηθικό χρέος για τον φωτισμένο.

Διαδοχικές καταστάσεις των ανθρώπων στη γη

- Οι απαίδευτοι άνθρωποι βλέπουν τα αισθητά πράγματα και θεωρούν ότι αυτά και μόνο είναι τα αληθινά όντα
- Με τη βοήθεια της παιδείας μπορεί η διάνοια του ανθρώπου να υψωθεί από τα αισθητά προς τα νοητά και να στραφεί προς τα αληθινά όντα που είναι οι ιδέες.
- Ο νους του ασυνήθιστου στην παιδεία αδυνατεί να αντικρίσει απευθείας τα αληθινά όντα. Χρειάζεται ακόμα εξοικείωση.
- Ο πρώην απαίδευτος εξασκεί τη διάνοιά του στις εύκολες μαθήσεις και στις πιο προσιτές βαθμίδες της γνώσης.
- Την ιδέα του αγαθού ο νους θα την ατενίσει τελευταία και από την ασύγκριτη θέα θα γνωρίσει την υπέρτατη ευτυχία.
- Όταν ο άνθρωπος απολαύσει την άμεση θέα της ιδέας του θεού, θα διανοηθεί ότι αυτή είναι η πηγή της γνώσης αλλά και η αιτία ύπαρξης και αληθινής γνώσης των όντων.
- Θα ελεεινολογεί την κατάσταση του και δε θα θέλει να επιστρέψει κοντά στους απαίδευτους που, χωρίς αληθινή γνώση, ζουν με την ψευδοεπιστήμη των ορατών πραγμάτων. Αυτό όμως είναι το ηθικό χρέος του μορφωμένου ανθρώπου.

Η εικόνα του σπηλαίου συμπυκνώνει το νόημα του αγώνα του ανθρώπου να λυτρωθεί από τα δεσμά της φαινομενικότητας που τον κρατούν εγκλωβισμένο στην άγνοια και την πλάνη, και να ορθωθεί στο φως της αλήθειας. Η λύτρωση είναι δύσκολη, είναι μια συνεχής, ανοδική πορεία γεμάτη εμπόδια. Σ' αυτήν, ωστόσο, ο φωτισμένος άνθρωπος, αυτός που κατορθώνει να φτάσει στο φως της αλήθειας, γίνεται παιδευτής και συμπαραστάτης του άλλου στον αγώνα της απελευθέρωσής του. Η πολιτεία είναι αυτός ο δεσμός, το χρέος της κατάβασης, ώστε οι δεσμώτες πολίτες να μπορέσουν να γίνουν κι αυτοί πολίτες της άνω πολιτείας, που τη φωτίζει το φως της αλήθειας.

- Στις τρεις ενότητες του βιβλίου τα θέματα που θίγονται αφορούν:
 - ⇒ Έμμεσα το ρόλο της παιδείας.
 - ⇒ Την ευθύνη των φιλοσόφων, οι οποίοι στην προκειμένη περίπτωση είναι οι φύλακες, απέναντι στην κοινωνία.
 - ⇒ την αμεροληψία και την απροσωποληψία του νόμου. Ο νομοθέτης δηλαδή δεν ευνοεί συγκεκριμένα άτομα ή κοινωνικά στρώματα, αλλά αποσκοπεί στη εξυπηρέτηση του συμφέροντος ολόκληρης της κοινωνίας.
 - ⇒ τη διαφορά ανάμεσα στον αισθητό και το νοητό κόσμο.
- Μετά την επίπονη “ανάβαση” στη χώρα των ιδεών και την αποκρυπτογράφηση της αλληγορίας του σπηλαίου, γίνεται φανερό ποιος είναι τελικά ο πραγματικός χαρακτήρας της δικαιοσύνης. Ο χαρακτήρας λοιπόν της δικαιοσύνης στην πολιτεία δεν μπορεί παρά να είναι κοινωνικός και η δίκαιη προσωπική συμπεριφορά των πολιτών είναι φυσικό να συνοδεύεται από τη μεταδοτικότητα των πολιτών προς το σύνολο και από τη διάθεση αμοιβαίας ωφέλειας μεταξύ τους.
- Σχετικά με το ερώτημα που μπορεί να διατυπωθεί για το τι ακριβώς είναι η πλατωνική απεικόνιση του σπηλαίου, οι χαρακτηρισμοί “μύθος”, “αλληγορία” ή και “παραβολή” προφανώς νομιμοποιούνται. Κι αυτό γιατί ο μύθος και η αλληγορία έχουν σχέση γένους προς είδος, αφού οι αλληγορίες αποτελούν υποείδος του μύθου. Μάλιστα, την “εικόνα” του σπηλαίου - όπως εξάλλου ο ίδιος ο Πλάτωνας την ονομάζει- μπορούμε να την χαρακτηρίσουμε ως “αλληγορικό μύθο”. Όπως και να έχει, η αξία των πλατωνικών μύθων, αλληγοριών ή παραβολών συνιστούν μοναδικό σε αξία χαρακτηριστικό γραφής του ποιητή-φιλοσόφου Πλάτωνα και μέσω αυτών εκφράζει απόψεις που δεν είναι δυνατόν να θεμελιωθούν πάνω σε μια αυστηρά διαλεκτική μέθοδο. Στην περίπτωση αυτή ο μύθος είναι μια διήγηση που εκφράζει ό,τι μπορούσε να εκφραστεί και με αφηρημένες έννοιες.

Απόδοση στη νέα ελληνική

Μετά απ' αυτά, είπα, παρομοίασε τη φύση μας σχετικά με την παιδεία και την απαιδευσία με την ακόλουθη περιπέτεια. Φαντάσου δηλαδή ανθρώπους τάχα μέσα σε υπόγειο κατοικητήριο, όμοιο με σπηλιά, που η είσοδος του είναι ανοιχτή προς το φως σε μεγάλο μάκρος παρακολουθώντας όλη την έκταση του σπηλαίου, να βρίσκονται μέσα σ' αυτό από μικρά παιδιά αλυσοδεμένοι και στα πόδια και στους αυχένες, έτσι που να μένουν στην ίδια θέση και να βλέπουν μόνο μπροστά τους, και να μη μπορούν να γυρίζουν κυκλικά τα κεφάλια τους εξαιτίας των δεσμών, και γι' αυτούς από ψηλά και από μακριά ένα φως φωτιάς να καίει πίσω τους, κι ανάμεσα στη φωτιά και στους δεσμώτες (να περνάει) στην επιφάνεια της γης δρόμος, δίπλα στον οποίο φαντάσου ένα τοίχιο χτισμένο απέναντι, σαν τα παραπετάσματα που αυτοί που εκτελούν πλαστά θαύματα στήνουν εμπρός τους, επάνω στα οποία παρουσιάζουν τις ταχυδακτυλουργίες τους. Βλέπω, είπε. Φαντάσου τώρα ανθρώπους ακολουθώντας τη φορά του τειχίου αυτού να μεταφέρουν κάθε λογής κατασκευάσματα που προεξέχουν από το τειχίο και αγάλματα καθώς και άλλα ομοιώματα από λίθο και ξύλο κάθε είδους κατασκευής, και καθώς είναι φυσικό, άλλοι απ' αυτούς που τα κρατούν και τα παρουσιάζουν από μακριά να μιλούν και άλλοι να μένουν σιωπηλοί. Αλλόκοτη εικόνα μας παρουσιάζεις, είπε, και αλλόκοτους δεσμώτες. Όμοιους με μας, είπα κι εγώ.

Σχόλια αποσπάσματος

- **παιδείας τε πέρι και άπαιδευσίας:** Ο Πλάτων με τον προσδιορισμό αυτό δηλώνει φανερά ότι η παρουσίαση της εικόνας του σπηλαίου συνδέεται με τα όσα έχει εκθέσει στα προηγούμενα για το σύστημα της εκπαίδευσης που η ιδεατή πολιτεία του θα παρέχει στους πολίτες της.
- **Όμοιους ήμιν:** Με τη φράση αυτή προοικονομείται η συνέχεια της περιγραφής και η νοηματοδότηση όλης της αλλόκοτης εικόνας από τον ίδιο το δημιουργό της. Η περιγραφή έχει αδιάσπαστη συνέχεια στα επόμενα και ο Πλάτων περνά αμέσως στην ερμηνεία της εικόνας.
- Για την κατανόηση της καθαρά περιγραφικής ενότητας κρίνεται απαραίτητη η αποτύπωση των επιμέρους εικόνων:
 1. Υπόγεια σπηλιά, της οποίας η είσοδος έχει πλάτος όσο και το πλάτος της.
 2. Όπως εισέρχεται κανείς σε ένα σπήλαιο, με το να κοιτάζει μπροστά του, αυτό που βλέπει είναι το βάθος του σπηλαίου. Σε τέτοια στάση είχαν δεμένα τα πόδια οι κατάδικοι του σπηλαίου, ώστε να βλέπουν μόνο μπροστά και να μην μπορούν να κοιτάξουν πίσω, προς το άνοιγμα της σπηλιάς, αφού είχαν δεμένο και το λαιμό τους.

3. Πίσω από τους φυλακισμένους καίει φωτιά, ψηλά και μακριά απ' αυτούς, με αποτέλεσμα η λάμψη να φέγγει ως το βάθος του σπηλαιού αλλά οι δεσμώτες να μη μπορούν να δουν τη φωτιά.
 4. Ανάμεσα στη φωτιά και την πρόσοψη του σπηλαιού υπάρχει δρόμος, πίσω και πάνω από τα κεφάλια των δεσμωτών.
 5. Παράλληλα στο δρόμο υπάρχει ένα τείχιο, προφανώς όχι ψηλότερο από ανθρώπινο ανάστημα. Ο Πλάτων το παρομοιάζει με σκηνικό προκάλυμμα, σαν αυτά που τοποθετούνται στις επιδείξεις λαϊκών θεαμάτων, για να κινούνται οι εκτελεστές πίσω απ' αυτά αθέατοι στο κοινό.
 6. Άνθρωποι βαδίζουν στο δρόμο (παράλληλα προς το τείχιο), μεταφέροντας διάφορα αντικείμενα πάνω από το κεφάλι τους, άλλοι μιλώντας και άλλοι μένοντας σιωπηλοί.
 7. (Η εικόνα αυτή δεν υπάρχει στο απόσπασμα του βιβλίου) Οι δεσμώτες βλέπουν τις σκιές των αντικειμένων που μεταφέρουν οι άνθρωποι, αφού οι σκιές αυτές σχηματίζονται ακριβώς μπροστά τους, στην απέναντι πλευρά της σπηλιάς.
- Σκοπός της αλληγορίας του σπηλαιού είναι να εκφράσει την κατάσταση της ανθρώπινης φύσης σχετικά με την παιδείση και την απαιδευσία. Απώτερος στόχος είναι να φανερώσει τη σχέση της φιλοσοφίας με την πολιτική. Η συνύπαρξη πολιτικής εξουσίας και φιλοσοφίας αποτελεί βασική προϋπόθεση για να απαλλαγεί το ανθρώπινο γένος από τα δεινά του, όπως τουλάχιστον πιστεύει ο Πλάτων. Ο φιλόσοφος οφείλει να καταδείξει ότι είναι συγκεχυμένη η περιοχή, ο αισθητός κόσμος στον οποίο ζουν οι "αλυσοδεμένοι δεσμώτες": οι άνθρωποι χρειάζονται το φως και την ελευθερία για να αντιληφθούν την πραγματικότητα όπως στ' αλήθεια είναι και όχι τα σκιώδη απεικονίσματά της.
 - Η εικόνα του σπηλαιού σχετίζεται και με τις γεωγραφικές αντιλήψεις του Πλάτωνα. Ο φιλόσοφος πίστευε ότι το μέρος που κατοικούν οι άνθρωποι δεν είναι η αληθινή επιφάνεια της γης. Η γήινη περιοχή παρουσιάζεται ως σπήλαιο από τον Εμπεδοκλή. Την ίδια έκφραση χρησιμοποιούσαν και οι Ορφικοί Ύμνοι.
 - Στο κείμενο είναι ευδιάκριτος ένας τόνος απαισιοδοξίας. Η απαισιοδοξία αυτή του Πλάτωνα οφείλεται στη γενικότερη κατάσταση που είδε να επικρατεί στην Αθήνα, στην καταδίκη του Σωκράτη, στις αποτυχημένες του πολιτικές απόπειρες (με το Διονύσιο Α', στις Συρακούσες).

Ερωτήσεις

1. Να εντοπίσετε και να ερμηνεύσετε τα σύμβολα στην αλληγορία του σπηλαιού.

2. ἀπείκασον, ἰδέ, δεικνύασιν, ὑπερέχοντα: Να δώσετε από δύο παράγωγα στη νέα ελληνική.

Ενότητα 12: Η αλληγορία του σπηλαίου. Η απροθυμία των φιλοσόφων.

Απόδοση στη νέα ελληνική

Τι λοιπόν; δεν είναι αυτό εδώ, είπα εγώ, λογικό και δε βγαίνει αναγκαστικά από τα προηγούμενα, το ότι ούτε οι απαίδευτοι και όσοι δεν έχουν γνωρίσει την αλήθεια, ούτε όσοι αφήνονται ελεύθεροι να απασχολούνται ως το τέλος της ζωής τους με την παιδεία, θα μπορούσαν ποτέ να διοικήσουν με ικανοποιητικά αποτελέσματα την πόλη, οι πρώτοι επειδή μέσα στη ζωή τους δεν έχουν ένα συγκεκριμένο σκοπό προς τον οποίο σκοπεύοντας πρέπει να πράττουν όλα όσα τυχόν πράττουν στην ιδιωτική και δημόσια ζωή τους, και οι δεύτεροι επειδή με τη θέλησή τους δεν θα αναμιχθούν σε πρακτική ενασχόληση φρονώντας ότι, ενώ είναι ακόμη ζωντανοί, είναι εγκατεστημένοι στις νήσους των μακάρων; Αλήθεια, είπε. Λοιπόν, είπα εγώ, είναι έργο μας εμείς οι ιδρυτές της πολιτείας να αναγκάσουμε τα πιο προικισμένα πνεύματα να επιδοθούν στο μάθημα που προηγουμένως παραδεχτήκαμε ότι είναι ανώτατο, να δουν δηλαδή το αγαθό και να ανέβουν εκείνη την ανηφορική οδό, και αφού ανέβουν και απολαύσουν αρκετά το θέαμα, να μην τους επιτρέπουμε ό,τι τώρα τους επιτρέπεται. Ποιο λοιπόν (τους επιτρέπεται); Το να μένουν συνεχώς στον ίδιο τόπο, είπα εγώ, και να μη θέλουν να κατεβαίνουν πάλι προς εκείνους τους δεσμώτες ούτε να παίρνουν το μερτικό τους από τους κόπους και τις τιμές που έχουν θεσπιστεί ανάμεσα σε εκείνους, είτε είναι μικρότερης αξίας είτε μεγαλύτερης.

Σχόλια αποσπάσματος

- **ἀπαιδευτους:** Όλοι οι θεσμοί και οι λειτουργίες της πολιτείας του Πλάτωνα ρυθμίζονται με βάση την παιδεία. Αυτό είναι το κριτήριο με το οποίο αναδεικνύονται «οί ἐπιτροπεύοντες τήν πόλιν». Οι απαίδευτοι δεν θα μπορούσαν να αντεπεξέλθουν σε αυτό το καθήκον.
- **ἀληθείας ἀπείρους:** Απαίδευτοι είναι όχι μόνο όσοι δεν έχουν αποκτήσει απλώς τη μάθηση σχετικά με την αλήθεια, αλλά και όσοι δεν έχουν άμεση προσωπική εμπειρία της ίδιας της αλήθειας. Η καθαυτή αλήθεια είναι νοερή ιδέα, και χρειάζεται πνευματική εξάσκηση για να μπορέσει ο νους μας να την ατενίσει άμεσα (αυτή η θέαση είναι η «πειρα»).
- **ἐν παιδείᾳ... διά τέλους:** Εδώ δεν πρόκειται για τη λεγόμενη “δια βίου παιδεία” αλλά για μια αποκλειστική ενασχόληση με τη θεωρητική μάθηση, το φιλοσοφικό στοχασμό και συνεπώς την πλήρη αποκοπή από την πρακτική ζωή. Ο Πλάτων επικρίνει τους πνευματικούς ανθρώπους που διάγουν τέτοιο βίο και εκτιμά ότι αυτό το χαρακτηριστικό είναι τόσο βλαβερό όσο και η απαιδευσία.

- **μέγιστον μάθημα:** Το ανώτερο μάθημα είναι το ανέβασμα της ψυχής από τον κόσμο των αισθήσεων στο νοητό κόσμο, η φιλοσοφική διδασκαλία που βοηθά την ψυχή να ατενίσει τις Ιδέες και ιδιαίτερα την Ιδέα του Αγαθού - που αποτελεί την έσχατη αιτία των άλλων Ιδεών. Οι αρετές γίνονται ωφέλιμες μόνο όταν οι άνθρωποι αφομοιώσουν την Ιδέα του Αγαθού.

Η φράση «μέγιστον μάθημα» υποδηλώνει ότι η θεωρία των Ιδεών αποτελούσε εκείνη την περίοδο αντικείμενο εντατικής διδασκαλίας στην Ακαδημία.

- **αναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν:** Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, για να φτάσει η ψυχή στη θέαση των Ιδεών - και κυρίως του Αγαθού - πραγματοποιεί μια ανύψωση από τα γήινα ενδιαφέροντα στα νοητά. Αυτή όμως η ανύψωση δεν είναι μια μόνιμη κατάσταση, αλλά μια πνευματική αναζήτηση που έχει συγκεκριμένο θεωρητικό σκοπό και συγκεκριμένη κατάληξη.
- **μὴ ἐθέλειν:** Θα μπορούσε κανείς να συγκρίνει όσα αναφέρει εδώ ο Πλάτων για το σοφό που δεν επιθυμεί την πρακτική ενασχόληση με τα όσα αναφέρει στο Θεαίτητο (172a - 176c) για το φιλοσοφικό βίο. Ο φιλόσοφος, σε αντίθεση με τον “άνθρωπο της δράσης”, δεν ξέρει καλά καλά που βρίσκονται τα δικαστήρια, η αγορά, τι γίνεται σ’ αυτά τα μέρη, δεν ανήκει σε πολιτικό κόμμα, δεν ενδιαφέρεται για τις κοσμικές εκδηλώσεις. Πέρα από τη συσχέτιση με την Πολιτεία, το συγκεκριμένο χωρίο εκφράζει τις σκέψεις του Πλάτωνα για την επικείμενη αφομοίωσή του στην κοσμική ζωή της αυλής των Συρακουσών.

- Κριτική απόψεων του Σωκράτη:

⇒ Ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι οι απαίδευτοι δεν μπορούν να αναλάβουν την εξουσία και το κυρίαρχο επιχείρημά του είναι ότι αυτοί δεν έχουν ξεκαθαρισμένο στόχο στη ζωή τους.

Η άποψη αυτή έδωσε το ερέθισμα ο Σωκράτης να κατηγορηθεί συχνά για συντηρητικότητα και αντιδραστικό πνεύμα. Το θέμα όμως της ικανότητας ή μη ενός λαού να αναλάβει την εξουσία έχει οδηγήσει σε δύο στερεότυπα · το πρώτο θέλει το λαό επικίνδυνο και το δεύτερο “εξορισμού” ικανό και ώριμο για την ανάληψη της εξουσίας.

Αν δεχθούμε την ενδιάμεση άποψη, πως δηλαδή ο λαός δεν είναι ούτε εντελώς ανίκανος ούτε εντελώς ικανός, τότε η θέση του Σωκράτη αποκτά βάση: η παιδεία αποτελεί σημαντική προϋπόθεση για την ανάληψη τέτοιων ρόλων, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι απαίδευτοι αποτελούν παράσιτα μιας κοινωνίας.

⇒ Ο Σωκράτης επίσης υποστηρίζει ότι και αυτοί που ασχολούνται αποκλειστικά με τα πνευματικά έργα είναι ακατάλληλοι για την εξουσία.

Προφανώς και αυτή η άποψη ευσταθεί αρκεί κάποιος να αναλογιστεί τους -ενδεχόμενους- λόγους που οι άνθρωποι της διανόησης προβάλλουν ανέκαθεν ήταν απρόθυμοι να αναμιχθούν με την πολιτική εξουσία: α)

λόγω υπεροψίας - θεωρούν υποτιμητικό να αναμιχθούν με τις μάζες , β) λόγω σεβασμού και προσήλωσης στο πνευματικό τους έργο, για το οποίο και μόνο αισθάνονται και θεωρούν την επιτέλεσή του ανώτερο χρέος τους, γ) λόγω της ευτυχίας που αισθάνονται επιτελώντας αυτό το έργο, δ) λόγω της οξυδέρκειάς τους που τους βοηθά να διακρίνουν ότι η εξουσία διαφθείρει τις συνειδήσεις και τους χαρακτήρες.

Η όποια αντίδρασή τους είναι θεμιτή εφόσον εκληφθεί ως προσπάθεια αυτοπροστασίας. Όμως, το γεγονός ότι οι πνευματικοί άνθρωποι έχουν μια κοινωνική αποστολή η οποία θεωρείται αξίωμα αποτρέπει - ή τουλάχιστον πρέπει να αποτρέπει - κάθε διάθεση ελιτισμού και μισαλλοδοξίας.

Η θέση λοιπόν του Σωκράτη πως οι φιλόσοφοι - φύλακες οφείλουν να είναι κοντά στους δεσμώτες είναι απόλυτα αποδεκτή.

⇒ Αξιοσημείωτη είναι και η κριτική του Αριστοτέλη για την ευδαιμονία των φυλάκων.

Ο Αριστοτέλης έχει παρατηρήσει την αφαίρεση της ευδαιμονίας των φυλάκων και διαφωνώντας γράφει ότι ενώ ο Σωκράτης αφαιρεί από τους φύλακες την ευδαιμονία, ισχυρίζεται ότι ο νομοθέτης οφείλει να κάνει ευτυχισμένη όλη την πόλη, πράγμα αδύνατον, αφού κάποιοι (λίγοι ή πολλοί) δεν θα είναι ευτυχισμένοι. Η ευδαιμονία δεν αποτελείται από μέρη, όπως ο άρτιος αριθμός, διότι ο αριθμός μπορεί να είναι άρτιος αλλά τα μέρη από τα οποία αποτελείται να μην είναι άρτιοι αριθμοί (π.χ. $5 + 3 = 8$). Η ευδαιμονία όμως δεν έχει αυτή την ιδιότητα. Αν όμως δεν είναι ευτυχισμένοι οι φύλακες, τότε ποιοι είναι; Προφανώς όχι οι τεχνίτες και το πλήθος των ανθρώπων που ασχολούνται με τα βάνανυσα έργα.

Ερωτήσεις

1. Να εξηγήσετε τους λόγους για τους οποίους τόσο οι απαίδευτοι όσο και οι πεπαιδευμένοι μπορούν να είναι ακατάλληλοι για την άσκηση της διοίκησης σε μια πολιτεία.
2. Πού οφείλεται η άρνηση των φιλοσόφων να επιστρέψουν στο σπήλαιο; Γιατί, κατά τον Πλάτωνα, η επιστροφή είναι χρέος τους;

Ενότητα 13: Η αλληγορία του σπηλαίου. Ο ηθικός εξαναγκασμός των φιλοσόφων.

Απόδοση στη νέα ελληνική

Έπειτα, είπε, θα αδικήσουμε αυτούς και θα τους κάνουμε να ζουν χειρότερα, ενώ μπορούν να ζουν καλύτερα;

Λησμόνησες, είπα εγώ, πάλι, φίλε μου, ότι μέλημα του νόμου δεν είναι αυτό, πώς δηλαδή μέσα σε πόλη μια οποιαδήποτε κοινωνική ομάδα θα έχει ευδαιμονία σε υπερβολικό βαθμό, αλλά ζητά να βρει τρόπο για να γίνει αυτό για όλη την πόλη ενώνοντας αρμονικά τους πολίτες με την

πειθῶ και τη βία, κάνοντάς τους να μοιράζονται μεταξύ τους την ωφέλεια που μπορεί να συνεισφέρει στο κοινό κάθε τάξη και δημιουργώντας ο ίδιος τέτοιους πολίτες μέσα στην πόλη, όχι για να αφήνει να κατευθύνεται ο καθένας όπου του αρέσει, αλλά να τους χρησιμοποιεί ο ίδιος για τον ενωτικό δεσμό της πόλης. Αλήθεια, είπε· πραγματικά λησμόνησα. Σκέψου τώρα, είπα, Γλαύκωνα, ότι δεν θα αδικήσουμε αυτούς που θα γίνονται φιλόσοφοι στην πόλη μας, αλλά θα τους πούμε δίκαια πράγματα, αν τους αναγκάζουμε να επιβλέπουν και να φυλάσσουν τους άλλους.

Σχόλια αποσπάσματος

- **ἀδικήσομεν ... ζῆν:** Το ζήτημα που αφορά την περιουσιακή κατάσταση των φυλάκων αποτελεί σημείο διαφωνίας ανάμεσα στους σοφιστές και τον Σωκράτη. Ήδη ο Αδείμαντος είχε επιτεθεί στο Σωκράτη ρωτώντας τον πώς είναι δυνατόν οι φύλακες να μην απολαμβάνουν όσα οι υπόλοιποι και ο Σωκράτης είχε απαντήσει ότι η πολιτεία θα έπρεπε να καλύπτει μόνο τα έξοδα της διατροφής του. Προφανώς συμφωνία δεν υπήρξε και ο Γλαύκων επαναλαμβάνει την άποψη ότι οι φύλακες είναι αδικημένοι - από την άποψη τουλάχιστον πως σε κάθε ευνομούμενη πολιτεία ποτέ δεν πρέπει να θεσπίζεται νόμος που θα κάνει χειρότερη την κατάσταση των πολιτών από ό,τι ήταν πριν τη θέσπιση του νόμου. Ο Σωκράτης πάλι λέει ότι το ενδιαφέρον της πολιτείας πρέπει να επικεντρώνεται στο σύνολο και όχι σε ξεχωριστά άτομα.
- **ὅπως ἐν τι γένος ... - ... ὅλη τῇ πόλει ...:** Εδώ προσδιορίζεται ο κοινωνικός χαρακτήρας της σχεδιαζόμενης ιδανικής πολιτείας, αφού μέλημά του θα είναι το κοινό συμφέρον της ολότητας.
- **πειθοῖ τε καί ἀνάγκη:** Οι νομοθέτες εκτελούν άριστα τα καθήκοντά τους, όταν οι νόμοι έχουν ισχύ και γίνονται αποδεκτοί από όλους. Σε αυτή την περίπτωση επικρατεί δικαιοσύνη και ισορροπία μέσα στην πολιτεία. Η ουσιαστική επικοινωνία βασίζεται στην πειθῶ και στον ελεύθερο διάλογο και αυτά τα μέσα πρέπει να μετέρχονται οι νομοθέτες. Αν όμως ληφθεί υπ' όψιν ότι ένα μέρος των πολιτών είναι χαμηλού πνευματικού επιπέδου και ότι οι δημαγωγοί λυμαινούνται συνήθως το πλήθος, τότε γίνεται αντιληπτό πως η ομαλή λειτουργία των νόμων επιβάλλεται είτε με την πειθῶ είτε με τη βία. Ο προσανατολισμός του πλήθους γίνεται με την πειθῶ, οι ισορροπίες όμως του συνόλου απαιτούν ορισμένες φορές κρατική επιβολή. Βέβαια η κρατική αυτή βία δεν είναι αυθαιρεσία προσωπική αλλά ορίζεται με νόμο, ο οποίος επιβάλλεται κάθε φορά που εμφανίζεται κρούσμα ανυπακοής του πολίτη με την άποψη μάλιστα αυτή συμφωνεί και ο Έριχ Φρομ, ο οποίος υποστηρίζει πως, όταν υπάρχει ανυπακοή απέναντι σε μια έλλογη εξουσία, η βία είναι απαραίτητη.
- **μεταδιδόναι ἀλλήλοις:** Ο πολίτης, κατά το Σωκράτη, δεν πρέπει να έχει ατομοκεντρική συμπεριφορά, αλλά αντίθετα η παρουσία και η δράση του πρέπει να έχει κοινωνιοκεντρικό χαρακτήρα. Δεν μπορεί

- **προσαναγκάζοντες ...φυλάττειν:** Η ανάληψη της επιμέλειας των πολιτών και το έργο του “φύλακος” της πολιτείας ανήκουν στις συμφωνημένες υποχρεώσεις, που οι υποψήφιοι ηγέτες έχουν συναποδεχθεί, από τη στιγμή που επιλέχθηκαν για την υπηρεσία των “φυλάκων” και “παντελών φυλάκων”. Άρα δεν αδικούνται καθόλου.
- Κριτική απόψεων Σωκράτη: Η ένσταση του Γλαύκωνα είναι δικαιολογημένη εφόσον στηρίζεται στην απόλυτα θεμιτή άποψη πως δεν μπορείς να καταδικάζεις κάποιον στην ολιγάρκεια τη στιγμή μάλιστα που έχεις από αυτόν πρόσθετες απαιτήσεις.

Τα επιχειρήματα του Σωκράτη είναι ηθικού περιεχομένου: α) Ο νόμος ενδιαφέρεται για το σύνολο, β) Ο καθένας πρέπει να προσφέρει στην κοινή υπόθεση ανάλογα με τις ικανότητές του.

Οι σοφιστές ζητούν ίση μεταχείριση όλων των πολιτών. Ο Σωκράτης όμως ζητεί από τους φύλακες μια ιεραποστολική αυτοθυσία και τους αποσυνδέει από το υπόλοιπο κοινωνικό σώμα. Ο διαχωρισμός λοιπόν του Σωκράτη αποτελεί μια αφαιρετική λογική κατασκευή, μια σκέψη που αντίκειται στην πραγματικότητα.

Η άποψη του Σωκράτη απέναντι στο ρόλο των φιλοσόφων - φυλάκων είναι σαφώς θετική. Καυτηριάζοντας την απροθυμία των φιλοσόφων στέλνει ένα ανθρωπιστικό και κοινωνικό μήνυμα. Και εδώ όμως μπορεί να ειπωθεί ως αντίλογος ότι απολυτοποιεί τη σημασία του λόγου των φιλοσόφων, ότι δηλαδή δίνει απεριορίστη αξία στο έργο τους.

Ερωτήσεις

1. Ποιος είναι, κατά τον Σωκράτη, ο σκοπός του νόμου σε μια συντεταγμένη πολιτεία;
2. *χειρῶν, ἄμεινον, ἐπελάθου, μηχανᾶται, καταχρήται, σκέψαι:* για καθεμία από τις λέξεις που σας δίνονται να γράψετε δύο λέξεις ετυμολογικά συγγενείς από τη νέα ελληνική.

Γενικές ερωτήσεις

1. Να δοθεί στην α.ε. από ένα συνώνυμο των: ἄπειρος, ἡγοῦμαι, ἔαω - ὦ, φημί, δεῖ, ἐθέλω, πράττω
2. Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι απόψεις του Πλάτωνα (σε σχέση με την όλη δομή και λειτουργία της πολιτείας, όπως περιγράφεται στην εισαγωγή του σχολικού εγχειριδίου) θεμελιώνουν μια κοινωνία που φροντίζει για την ευτυχία του συνόλου; Μήπως το καθεστώς αυτής της πολιτείας θα έρεπε προς τον ολοκληρωτισμό; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

1. Ι. Δεσποτόπουλος: «Πολιτική φιλοσοφία του Πλάτωνος», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1980
2. Β. Σκουτερόπουλος: «Πλάτων – Πολιτεία», εκδ. ΠΟΛΙΣ, Αθήνα, 2002
3. Guthrie W.K.C.: «Οι έλληνες φιλόσοφοι», εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1993
4. Taylor E: «Πλάτων. Ο άνθρωπος και το έργο του». ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1996
5. Rice, Daryl H.: A Guide to Plato's Republic. Oxford University Press., 1998